03/08/2024

3 Αυγούστου 1977 εκοιμήθη ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος Γ’

Αυτοκέφαλες Εκκλησίες / Εκκλησία της Κύπρου

Μακάριος Γ΄, Αρχιεπίσκοπος Κύπρου και πρώτος Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας

- **του Γιάννη Κ. Λάμπρου**

Παιδικά και νεανικά χρόνια. Εκκλησιαστική σταδιοδρομία

Ο Μακάριος, κατά κόσμον Μιχαήλ Χριστοδούλου Μούσκος, γεννήθηκε το 1913 στο χωριό Παναγιά της επαρχίας Πάφου της Κύπρου. Το 1926, μετά την αποφοίτησή

του με άριστα από το δημοτικό σχολείο, εισήχθη ως δόκιμος στο μοναστήρι της Παναγίας του Κύκκου, το μεγαλύτερο και πλουσιότερο της Κύπρου. Προτιμήθηκε το μοναστήρι αυτό αντί του πολύ πλησιέστερου προς την Παναγιά μοναστηριού της Χρυσορογιάτισσας, επειδή σ' αυτό λειτουργούσε τριτάξιο γυμνάσιο για τους δόκιμους μοναχούς. Ήταν ο μόνος τρόπος να πάρει ο μετέπειτα αρχιεπίσκοπος και πρόεδρος της Δημοκρατίας ανώτερη μόρφωση, αφού ο βοσκός πατέρας του λόγω οικονομικών δυσκολιών δεν μπορούσε να τον στείλει στην πόλη για σπουδές.

Σύμφωνα με μοναστικό έθιμο ο Μιχαήλ απέβαλε το επώνυμο Μούσκος και πήρε το επώνυμο Κυκκώτης. Λόγω των εξαιρετικών του επιδόσεων στα μαθήματα ο Μιχαήλ Χριστοδούλου Κυκκώτης πήρε υποτροφία από το μοναστήρι του και σε ηλικία 20 ετών εγγράφηκε στην Δ΄ τάξη του Παγκυπρίου Γυμνασίου στην Λευκωσία. Μετά την αποφοίτησή του το 1936, δίδαξε για δύο χρόνια στο Γυμνάσιο της Ιεράς Μονής Κύκκου και τον Αύγουστο του 1938 χειροτονήθηκε διάκονος από τον τοποτηρητή του αρχιεπισκοπικού θρόνου, μητροπολίτη Πάφου Λεόντιο. Σύμφωνα με τα εκκλησιαστικά θέσμια ο μοναχός Μιχαήλ μετονομάστηκε τότε σε Μακάριος.

Τον Σεπτέμβριο του 1938 ο Μακάριος και πάλι με υποτροφία της Ιεράς Μονής Κύκκου στάλθηκε στην Αθήνα για σπουδές στην Θεολογική Σχολή του εκεί Πανεπιστημίου, από την οποία αποφοίτησε το 1942. Τα δύο τελευταία έτη των σπουδών του τα πέρασε εν μέσω των δεινών της γερμανοϊταλικής κατοχής. Τα έτη 1941 και 1942, παράλληλα με την φοίτησή του στην Θεολογική Σχολή, υπηρετούσε ως διάκονος στην εκκλησία της Αγίας Ειρήνης στην Αθήνα. Αυτό συνεχίστηκε ώς τον Νοέμβριο του 1946, οπότε χειροτονήθηκε ιερέας από τον μητροπολίτη Αργυροκάστρου Παντελεήμονα και αμέσως προχειρίστηκε σε αρχιμανδρίτη. Λίγο αργότερα, με σύσταση καθηγητών του, το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών πρόσφερε στον Μακάριο υποτροφία για μεταπτυχιακές σπουδές στην Αμερική. Στο Κολλέγιο Θεολογίας του Πανεπιστημίου της Βοστώνης παρακολούθησε μαθήματα Κοινωνιολογίας της Θρησκείας, αλλά διέκοψε τις σπουδές του στο τέλος του δεύτερου έτους, επειδή στις 8.4.1948, ενώ βρισκόταν στις Ηνωμένες Πολιτείες, εκλέχτηκε μητροπολίτης Κιτίου με την ψήφο κλήρου και λαού. Η χειροτονία του σε επίσκοπο έγινε στις 13.6.1948. Στις 28.6.1950 πέθανε ο γηραιός αρχιεπίσκοπος Μακάριος Β΄ και στις 20.10.1950 με την ψήφο κλήρου και λαού ο μέχρι τότε μητροπολίτης Κιτίου εκλέχτηκε αρχιεπίσκοπος και ενθρονίστηκε ως Μακάριος Γ΄.

Τόσο από την θέση του μητροπολίτη Κιτίου, όσο και από την θέση του αρχιεπισκόπου ο Μακάριος Γ΄ επιτέλεσε σπουδαίο εκκλησιαστικό και κοινωνικό έργο. Στην Λάρνακα με παρότρυνση του Μακαρίου ο βιομήχανος Δημητράκης Διανέλλος έκτισε ορφανοτροφείο και τεχνική σχολή. Ο γυναικείος μοναχισμός, που είχε εξαλειφθεί επί τουρκοκρατίας, επί Μακαρίου άνθισε ξανά. Πολύ μεγάλη είναι η

προσφορά του Μακαρίου και στην Εκκλησία της Κύπρου και στην ορθόδοξη ιεραποστολή. Έλυσε οριστικά το μισθοδοτικό πρόβλημα του Κλήρου εξασφαλίζοντας σ’ αυτόν μια αξιοπρεπή διαβίωση. Εργάστηκε επίσης για την εξύψωση του μορφωτικού και πνευματικού επιπέδου του Κλήρου με την ενίσχυση και αναβάθμιση της Ιερατικής Σχολής Απόστολος Βαρνάβας, την οποία είχε ιδρύσει ο προκάτοχός του Μακάριος Β΄. Ο ίδιος, παρά το ότι μεγάλο μέρος του χρόνου του απορροφούσαν το Κυπριακό πρόβλημα και τα προεδρικά του καθήκοντα, δεν παραμελούσε τα εκκλησιαστικά του καθήκοντα. Τελούσε πολύ συχνά την Θεία Λειτουργία σε πόλεις και χωριά προσελκύοντας πλήθη λαού. Πολύ σημαντικό είναι και το ιεραποστολικό του έργο. Συνετέλεσε όσο κανείς άλλος στην προσέλευση Αφρικανών στην Ορθοδοξία. Στην Κένυα, ο Μακάριος τον Μάρτιο του 1971 βάφτισε πέντε χιλιάδες ιθαγενείς διάφορων ηλικιών. Επίσης θεμελίωσε ιερατική σχολή, για την λειτουργία και την συντήρηση της οποίας μέχρι σήμερα μεριμνά η Εκκλησία της Κύπρου. Το ιεραποστολικό έργο του Μακαρίου στην χώρα αυτή διευκολύνθηκε πάρα πολύ λόγω των φιλικών δεσμών του με τον ηγέτη της Κένυας Γιόμο Κενυάτα.

Αγώνες για αποτίναξη του αγγλικού ζυγού και Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα

Από τα πρώτα κιόλας χρόνια της αγγλοκρατίας η εθνάρχουσα Εκκλησία της Κύπρου τέθηκε επικεφαλής των αγώνων του Κυπριακού Λαού για Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Η Ένωση ήταν το αίτημα όλων των αλύτρωτων μερών του Ελληνισμού και η Κύπρος τράβηξε τον ίδιο δρόμο με τα Επτάνησα, την Κρήτη και τα Δωδεκάνησα που επιδίωξαν και πέτυχαν την Ένωσή τους με το ελεύθερο Ελληνικό Κράτος. Η μοναδική ευκαιρία για Ένωση παρουσιάστηκε τον Οκτώβριο του 1915, κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η Αγγλία πρόσφερε τότε την Κύπρο στην Ελλάδα υπό τον όρο να παράσχει στρατιωτική βοήθεια στην σύμμαχό της Σερβία, η οποία, ενώ μέχρι τότε αντιστεκόταν επιτυχώς εναντίον αυστριακών στρατευμάτων, κινδύνευε με κατάρρευση μετά την επίθεση εναντίον της και βουλγαρικών στρατευμάτων. Ωστόσο, η Κυβέρνηση Αλέξανδρου Ζαΐμη, η οποία είχε διοριστεί από τον φιλογερμανό βασιλέα Κωνσταντίνο μετά την δεύτερη παραίτηση του Ελευθερίου Βενιζέλου, απέρριψε την αγγλική προσφορά.

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οι Έλληνες της Κύπρου θεώρησαν ότι ήταν πια υποχρέωση της Βρετανίας να ικανοποιήσει τους πόθους των παρά την αντίδραση

των Τουρκοκυπρίων. Οι τουρκικές αντιδράσεις δεν θα ήταν έντονες και δεν θα ήταν δύσκολο για την Αγγλία να τις αντιμετωπίσει. Κατά τον πόλεμο η Τουρκία είχε τηρήσει ευμενή για την Γερμανία ουδετερότητα, αντίθετα με την Ελλάδα που πολέμησε στο πλευρό των Άγγλων, πρόσφερε την πρώτη νίκη στον συμμαχικό αγώνα και υπέστη τεράστιες θυσίες, ιδιαίτερα κατά την περίοδο της γερμανοϊταλικής και βουλγαρικής κατοχής. Οι Άγγλοι θα έπρεπε να τιμήσουν τις διακηρύξεις των ιδίων και των συμμάχων τους, ότι πολεμούσαν για την ελευθερία και την αυτοδιάθεση των λαών. Οι διακηρύξεις αυτές καθώς και η έκκληση προς τους Κυπρίους να πολεμήσουν και για την Ελλάδα είχε επηρεάσει χιλιάδες εθελοντές, ώστε να καταταγούν στο κυπριακό εκστρατευτικό σώμα (Cyprus Regiment) και να πολεμήσουν παρά το πλευρό των Άγγλων. Ωστόσο, η Αγγλία εξακολούθησε να απορρίπτει το ενωτικό αίτημα και υπέχει γι’ αυτό την πιο μεγάλη ευθύνη για τα μεγάλα δεινά που βρήκαν αργότερα τον Κυπριακό Λαό και για τα σοβαρότατα προβλήματα που και η ίδια αντιμετώπισε.

Με την ανάδειξη του Μακαρίου ως μητροπολίτη Κιτίου εντάθηκε ο αγώνας των Ελληνοκυπρίων για Ένωση με την Ελλάδα. Από την θέση του Διευθυντή του Γραφείου Εθναρχίας ο Μακάριος εισηγήθηκε και οργάνωσε ενωτικό δημοψήφισμα. Στο δημοψήφισμα, που διεξήχθη από τις 15 ώς τις 22 Ιανουαρίου 1950, το 95,7% των Ελλήνων της Κύπρου που είχαν δικαίωμα ψήφου προσήλθαν στους ναούς και έθεσαν την υπογραφή τους σε δελτία που έφεραν την επικεφαλίδα «Αξιούμεν Ένωσιν με την Ελλάδα». Το ποσοστό 95,7% απέδειξε ότι η Ένωση ήταν καθολικό αίτημα του λαού και όχι υπόθεση μόνο της Εκκλησίας και κάποιων πολιτικών και διανοουμένων, όπως ισχυριζόταν η βρετανική προπαγάνδα.

Με σύντονες ενέργειες του Μακαρίου το Κυπριακό οδηγείται στον ΟΗΕ

Μετά την εκλογή του στο αξίωμα του αρχιεπισκόπου Κύπρου, το 1950, ο Μακάριος Γ΄ αποδύθηκε σε μια τεράστια προσπάθεια διεθνοποίησης του Κυπριακού. Με την βεβαιότητα ότι η πιο μεγάλη πίεση που θα μπορούσε να ασκηθεί επί της Βρετανίας για λύση του Κυπριακού ήταν η προσφυγή στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών ο Μακάριος αναζήτησε συμμάχους στον διεθνή αυτόν οργανισμό. Περιόδευσε γι’ αυτό σε διάφορες χώρες, ανάμεσα στις οποίες και στις ΗΠΑ. Από τότε που σπούδαζε στην χώρα αυτή είχε διαπιστώσει το φιλελεύθερο πνεύμα του Αμερικανικού Λαού και έτρεφε ελπίδες ότι η μεγάλη αυτή Δύναμη θα βοηθούσε τον

Κυπριακό Λαό να αποκτήσει την ελευθερία του. Το ταξίδι του στις ΗΠΑ συνέπεσε με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών στις 16.12.1952, που καλούσε όλα τα κράτη «να υποστηρίζουν την αυτοδιάθεση όλων των λαών και εθνών». Από τότε πρόβαλλε αυτό το δικαίωμα και για τον Κυπριακό Λαό. Το σπουδαιότερο ταξίδι του έγινε τον Απρίλιο του 1955, λίγες μέρες μετά την έναρξη του αγώνα της ΕΟΚΑ, στην πόλη Μπαντούγκ της Ινδονησίας, όπου συνήλθε το πρώτο Αφροασιατικό Συνέδριο, που υπήρξε προπομπός του Κινήματος των Αδεσμεύτων. Εκεί είχε επαφές και συνήψε φιλικές σχέσεις με τον πρωθυπουργό της Ινδίας Γιαβαχαρλάλ Παντίτ Νεχρού, τον πρόεδρο της Αιγύπτου Γκαμάλ Αμπντέλ Νάσερ και πολλούς άλλους από τους 29 αρχηγούς κρατών και κυβερνήσεων που πήραν μέρος στο Συνέδριο. Τους διαφώτισε για το Κυπριακό και ζήτησε την υποστήριξή τους στον ΟΗΕ.

Η κατάθεση της προσφυγής στα Ηνωμένα Έθνη ήταν ανάγκη να γίνει από την Ελλάδα, επειδή η Κύπρος ως μη ανεξάρτητη χώρα δεν είχε αυτή την δυνατότητα. Οι πιέσεις του Μακαρίου επί των κυβερνήσεων του Νικολάου Πλαστήρα στην αρχή και του Σοφοκλή Βενιζέλου στην συνέχεια δεν έφεραν αποτέλεσμα, επειδή αυτές έκριναν ότι δεν ήταν προς το συμφέρον της Ελλάδας η διατάραξη των σχέσεών της με την Βρετανία και την Τουρκία. Μόνο όταν η Ελλάδα απέκτησε ισχυρή κυβέρνηση με επικεφαλής τον στρατάρχη Αλέξανδρο Παπάγο, το Κυπριακό οδηγήθηκε για πρώτη φορά στον ΟΗΕ στις 20.8.1954. Ωστόσο οι προσφυγές της Ελλάδας για πέντε συνεχή χρόνια αποτύγχαναν, επειδή οι Ηνωμένες Πολιτείες και οι άλλες χώρες του ΝΑΤΟ πλην της Ελλάδας και της Ισλανδίας τάσσονταν αλληλέγγυες με την Βρετανία και επηρέαζαν και πολλές άλλες χώρες μέλη του ΟΗΕ. Η Αγγλία ανέμειξε την Τουρκία στο Κυπριακό και προβάλλοντας ως άλλοθι την αντίθεση της Τουρκίας στο ελληνικό αίτημα για αυτοδιάθεση, υποστήριζε ότι αυτό το δικαίωμα το έχουν όχι μόνο οι Έλληνες αλλά και οι Τούρκοι της Κύπρου. Έτσι η Ελλάδα τελικά αντί για την Ένωση βρέθηκε να αγωνίζεται για αποτροπή της διχοτόμησης, την οποία διεκδικούσε με φανατισμό και μεγάλη μαχητικότητα η Τουρκία.

Ο απελευθερωτικός αγώνας της ΕΟΚΑ

Το 1953, ύστερα από πολλούς δισταγμούς ο Μακάριος υιοθέτησε εισήγηση του Κύπριου απόστρατου συνταγματάρχη του ελληνικού στρατού Γεωργίου Γρίβα και ομάδας συνεργατών του να αναληφθεί ένοπλος απελευθερωτικός αγώνας, σε

περίπτωση που τα ειρηνικά μέσα από μόνα τους δεν έφερναν το ποθούμενο αποτέλεσμα. Ιδρύθηκε έτσι η Εθνική Οργάνωσις Κυπρίων Αγωνιστών (ΕΟΚΑ), οργανωτής και αρχηγός της οποίας υπήρξε ο Γεώργιος Γρίβας με το ψευδώνυμο Διγενής. Ο Μακάριος δεν ήθελε αιματοχυσία. Προτιμούσε να περιοριστεί ο αγώνας σε πρόκληση ζημιών σε κυβερνητικά κτίρια και στρατιωτικές εγκαταστάσεις, καθώς και σε λαϊκές κινητοποιήσεις με στόχο την εντονότερη προβολή του Κυπριακού ζητήματος διεθνώς. Αντίθετα ο Γρίβας ήθελε και επέβαλε τελικά ένα γενικευμένο ένοπλο αγώνα, που περιλάμβανε και τον ανταρτοπόλεμο. Η δράση της ΕΟΚΑ άρχισε την 1η Απριλίου 1955 και διάρκεσε ώς τις παραμονές των Συμφωνιών της Ζυρίχης και του Λονδίνου τον Φεβρουάριο του 1959.

Οι διαπραγματεύσεις Μακαρίου – Χάρντινγκ. Εξορία του Μακαρίου στις Σεϋχέλλες

Η δράση της ΕΟΚΑ και η προσφυγή της Ελλάδας στον ΟΗΕ άσκησαν μεγάλη πίεση επί της Βρετανικής Κυβερνήσεως του Άντονι Ίντεν, με αποτέλεσμα αυτή να εγκαταλείψει την μέχρι τότε άκαμπτη πολιτική της. Ο διορισμένος από τον Οκτώβριο του 1955 κυβερνήτης της Κύπρου, διαπρεπής στρατιωτικός σερ Τζων Χάρντινγκ, παρουσίασε στον Αρχιεπίσκοπο πρόταση της Βρετανικής Κυβέρνησης, που αναγνώριζε το δικαίωμα των Κυπρίων για αυτοδιάθεση. Όμως η αυτοδιάθεση προσφερόταν υπό όρους, που ουσιαστικά την εξουδετέρωναν. Μια τελική λύση, σύμφωνα με έγγραφο που παρουσίασε ο Χάρντινγκ στις 27.1.1956 θα έπρεπε να εξασφαλίζει τα στρατηγικά συμφέροντα όχι μόνο της Βρετανίας αλλά και των συμμάχων της στην Ανατολική Μεσόγειο. Όμως ο σημαντικότερος σύμμαχος της Αγγλίας στην περιοχή αυτή ήταν η Τουρκία, η οποία απέρριπτε ασυζητητί την εφαρμογή της αυτοδιάθεσης στην Κύπρο, επειδή θα οδηγούσε στην Ένωση με την Ελλάδα.

Αν και ήταν φανερό ότι η προσφορά της αυτοδιάθεσης ήταν φαλκιδευμένη, ο Μακάριος αποφάσισε να παρακάμψει το ακανθώδες αυτό θέμα και να επικεντρώσει την διαπραγμάτευση στην προτεινόμενη ενδιάμεση αυτοκυβέρνηση. Κατά τις διαπραγματεύσεις ο Μακάριος επέμενε στα εξής: α) Οι βουλευτές που θα εκλέγονταν από την ελληνική κοινότητα, που αποτελούσε τα 4/5 του πληθυσμού της Κύπρου, θα έπρεπε να έχουν καθαρή πλειοψηφία σε σχέση με το άθροισμα των βουλευτών που θα εκλέγονταν από την τουρκική κοινότητα και εκείνους που θα διορίζονταν από τον Βρετανό κυβερνήτη. β) Να οριστεί χρονοδιάγραμμα για την

μεταβίβαση των αρμοδιοτήτων της δημόσιας ασφάλειας στην μεταβατική κυβέρνηση. γ) Να δοθεί αμνηστία σ’ όλους του υπόδικους και κατάδικους αγωνιστές της ΕΟΚΑ, μεταξύ των οποίων υπήρχαν και πέντε θανατοποινίτες. Όμως εξίσου επίμονα και ο Χάρντιγκ αρνιόταν να δεσμευτεί στα πιο πάνω θέματα. Οι διαφωνίες παρέμειναν και κατά την συνάντηση του Μακαρίου με τον Χάρντινγκ και τον υπουργό Αποικιών Άλαν Λένοξ-Μπόιντ στις 29 Φεβρουαρίου 1956. Ο Μπόιντ τερμάτισε τότε τις διαπραγματεύσεις και στις 9.3.1956 οι Βρετανοί εξόρισαν τον Μακάριο με τρεις άλλους αδιάλλακτους ενωτικούς στο νησί Μαχέ των Σε

Σεϋχελλών. Ας σημειωθεί ότι αργότερα οι Άγγλοι δέχτηκαν τις προτάσεις του Μακαρίου, τις οποίες είχαν απορρίψει κατά τις συνομιλίες του με τον Χάρντινγκ. Το Σύνταγμα που ετοίμασε ο διαπρεπής νομικός λόρδος Ράντκλιφ και ανακοίνωσε στην Βουλή των Κοινοτήτων ο υπουργός Αποικιών Λένοξ Μπόιντ ικανοποιούσε πλήρως την απαίτηση του Μακαρίου για καθαρή πλειοψηφία των Ελληνοκυπρίων στην Βουλή, ενώ τον Φεβρουάριο του 1959, πριν από την υπογραφή των Συνθηκών στο Λονδίνο, οι Βρετανοί δέχτηκαν χωρίς καμιά δυσκολία και την παραχώρηση γενικής αμνηστίας. Αν κατά τις διαπραγματεύσεις του Χάρντινγκ με τον Μακάριο τηρούσαν την ίδια εποικοδομητική στάση, οι συνομιλίες θα κατέληγαν σε συμφωνία και θα αποφεύγονταν όλα τα μετέπειτα δεινά. Μεγάλο λάθος των Βρετανών ήταν και η εξορία του Μακαρίου, χωρίς να του δοθεί η ευκαιρία να συναντηθεί με τον Ράντκλιφ και να συζητήσει μαζί του τις προτάσεις του. Εάν δεν είχε εξοριστεί, υπήρχε μεγάλη πιθανότητα ο Μακάριος να δεχτεί το Σύνταγμα Ράντκλιφ, αφού αυτό ικανοποιούσε το κύριο αίτημά του, να διαθέτουν οι Ελληνοκύπριοι καθαρή πλειοψηφία στην Νομοθετική Συνέλευση, και περιείχε και άλλα πλεονεκτήματα για τους Ελληνοκυπρίους, όπως την παρουσία ενός μόνο Τουρκοκύπριου Υπουργού σε ένα υπουργικό συμβούλιο, όπου ο πρωθυπουργός και άλλοι πέντε υπουργοί θα ήταν Ελληνοκύπριοι. (Για τις διαπραγματεύσεις Μακαρίου – Χάρντιγκ και για το σύνταγμα Ράντκλιφ βλέπε: Γιάννης Κ. Λάμπρου, Ιστορία του Κυπριακού: Τα Χρόνια μετά την Ανεξαρτησία, 1960-2008, σ. 45-54. Επίσης του ιδίου, Οι Διαπραγματεύσεις Μακαρίου – Χάρντιγκ και οι Λόγοι της Αποτυχίας τους. Στο συλλογικό έργο: Για τα 100 χρόνια από την Γέννηση του Εθνάρχη Μακαρίου Γ΄ (1913-1977), σ. 117-128.)

Το Σχέδιο Μακμίλαν και η στροφή του Μακαρίου από την Ένωση στην ανεξαρτησία

Τον Μάρτιο του 1957 οι Άγγλοι τερμάτισαν την κράτηση του Μακαρίου και των συνεξορίστων του στις Σεϋχέλλες, αλλά δεν τους επέτρεψαν να επιστρέψουν στην Κύπρο και έτσι αυτοί παρέμειναν στην Αθήνα. Τον Δεκέμβριο του 1957 συζητήθηκε ξανά στην Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ το ελληνικό αίτημα για αναγνώριση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης του Κυπριακού Λαού. Παρ' όλο που υποστηρίχτηκε με 31 θετικές ψήφους έναντι 24 αρνητικών, δεν επιτεύχθηκε πλειοψηφία των δύο τρίτων, που θα υποχρέωνε την Βρετανία να το δεχτεί. Τα πράγματα πήραν πολύ άσχημη τροπή για τους Έλληνες της Κύπρου, όταν στις 19.6.1958 ο Βρετανός πρωθυπουργός Χάρολντ Μακμίλαν παρουσίασε στην Βουλή των Κοινοτήτων σχέδιό του, του οποίου η χειρότερη πρόνοια προέβλεπε συγκυριαρχία επί της Κύπρου των χωρών Αγγλίας, Ελλάδας και Τουρκίας. Το Σχέδιο Μακμίλαν απορρίφθηκε από την Ελληνική Κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή και από τον Μακάριο, αλλά έγινε δεχτό από την Τουρκία. Η Βρετανική Κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι την 1η Οκτωβρίου 1958 θα έθετε σε εφαρμογή το Σχέδιο με μοναδικό συνεταίρο την Τουρκία, αφού η Ελλάδα και ο Μακάριος το απέρριπταν. Φοβερά ανήσυχος από τις δυσμενείς εξελίξεις ο Μακάριος στην προσπάθεια να εξουδετερώσει το Σχέδιο Μακμίλαν έκαμε στροφή από την αυτοδιάθεση – Ένωση στην ανεξαρτησία, ελπίζοντας ότι αυτή θα είχε μεγαλύτερη υποστήριξη από την διεθνή κοινότητα. Την στροφή αυτή γνωστοποίησε στις 22.9.1958 προς την αντιπρόεδρο του βρετανικού Εργατικού Κόμματος Μπάρμπαρα Κασλ. Τόσο η Κασλ όσο και ο ίδιος ο Μακάριος διαβίβασαν στην Αγγλική Κυβέρνηση την πρότασή του για λύση ανεξαρτησίας ύστερα από μια μεταβατική περίοδο αυτοκυβέρνησης, όμως αυτή απορρίφθηκε. Κατόπιν τούτου η Ελλάδα προσέφυγε ξανά στα Ηνωμένα Έθνη με αίτημα αυτή την φορά την ανεξαρτησία της Κύπρου. Παρά πάσαν προσδοκίαν ούτε αυτή την φορά υπήρξε θετικό αποτέλεσμα, επειδή η Αγγλία και η Τουρκία επέσεισαν την απειλή ότι απόφαση υπέρ της ανεξαρτησίας θα προκαλούσε εμφύλιο πόλεμο στην Κύπρο και πιθανώς ελληνοτουρκικό πόλεμο. Έτσι στις 5.12.1958 η Γενική Συνέλευση υιοθέτησε ομόφωνα ένα άχρωμο ψήφισμα που καλούσε σε συνέχιση των προσπαθειών «για να επιτευχθεί ειρηνική, δημοκρατική και δίκαιη λύση σύμφωνα με τον χάρτη των Ηνωμένων Εθνών».

Οι Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου

Απογοητευμένη από τις εξελίξεις η Ελληνική Κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή δέχτηκε πρόταση του επικεφαλής της τουρκικής αντιπροσωπείας κατά τις συζητήσεις στην Γενική Συνέλευση υπουργού Εξωτερικών Φατίν Ζορλού προς τον επικεφαλής της ελληνικής αντιπροσωπείας ομόλογό του Ευάγγελο Αβέρωφ για έναρξη ελληνοτουρκικού διαλόγου με παραμερισμό της Βρετανίας και με στόχο μια συμφωνημένη λύση ανεξαρτησίας της Κύπρου. Με την έγκριση του Μακαρίου οι δύο υπουργοί είχαν ουσιαστικές συνομιλίες στο Παρίσι τον Δεκέμβριο του 1958 και τον Ιανουάριο του 1959. Σε όσα σημεία δεν μπόρεσαν οι ίδιοι να συμφωνήσουν ανέλαβαν να δώσουν λύσεις οι πρωθυπουργοί Κωνσταντίνος Καραμανλής της Ελλάδας και Αντνάν Μεντερές της Τουρκίας. Αυτοί επικεφαλής των διαπραγματευτικών ομάδων τους είχαν στην Ζυρίχη της Ελβετίας συνομιλίες, που άρχισαν στις 5 Φεβρουαρίου και κατέληξαν σε συμφωνία στις 11 Φεβρουαρίου 1959.

Με τις Συμφωνίες της Ζυρίχης αναγνωρίστηκε η ανεξαρτησία της Κύπρου. Πρόεδρος της Δημοκρατίας θα ήταν Έλληνας και αντιπρόεδρος Τούρκος, ενώ από τους 10 υπουργούς οι 7 θα ήταν Έλληνες και οι 3 Τούρκοι. Φορείς της νομοθετικής εξουσίας θα ήταν η Βουλή των Αντιπροσώπων, η Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση Κύπρου και η Τουρκική Κοινοτική Συνέλευση Κύπρου. Η Βουλή των Αντιπροσώπων θα ήταν ενιαία με 70% Έλληνες και 30% Τούρκους βουλευτές. Οι κοινοτικές συνελεύσεις θα είχαν αρμοδιότητα για καθαρώς κοινοτικά θέματα, όπως εκπαίδευση, θρησκεία, πολιτιστικά θέματα, συνεργατικά ιδρύματα κ.ά.. Οι Συμφωνίες της Ζυρίχης περιλάμβαναν και πρόνοιες, που τελικά αποδείχτηκαν πολύ επιζήμιες για την Κύπρο. Αυτές ήταν: α) Πρόνοια για παρουσία στο κυπριακό έδαφος στρατιωτικών αποσπασμάτων της Τουρκίας και της Ελλάδα από 650 και 950 άνδρες αντίστοιχα. β) Πρόνοια στην Συνθήκη Εγγυήσεως με την οποία παρεχόταν δικαίωμα στην Τουρκία καθώς και στην Ελλάδα και την Βρετανία να επεμβαίνουν μονομερώς στην Κύπρο. γ) Το δικαίωμα του προέδρου και του αντιπροέδρου της Δημοκρατίας να ασκούν βέτο σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, άμυνας και εσωτερικής ασφάλειας. δ) Πρόνοια ότι καμιά φορολογία δεν θα μπορούσε να επιβληθεί, αν ο σχετικός νόμος δεν εγκρινόταν με απλή πλειοψηφία ξεχωριστά από τα ελληνικά και τα τουρκικά μέλη της Βουλής. Τα βέτο αν και είχαν παραχωρηθεί και στις δύο κοινότητες, ουσιαστικά ευνοούσαν τους Τούρκους. Πολύ ευνοϊκή για τους Τούρκους της Κύπρου ήταν και η πρόνοια ότι, αν και αποτελούσαν το 18% του πληθυσμού, θα είχαν το δικαίωμα να κατέχουν το 30% των θέσεων στην δημόσια υπηρεσία και το 40% στην αστυνομία και τον στρατό. Κατεξοχήν διαιρετικό στοιχείο ήταν η πρόνοια για ξεχωριστούς ελληνικούς και τουρκικούς δήμους στις πέντε μεγάλες πόλεις της Κύπρου.

Προβληματισμοί του Μακαρίου σχετικά με τον διακανονισμό της Ζυρίχης

Αμέσως μετά την επιστροφή του στην Αθήνα (11.2.1959) ο Καραμανλής είχε πολύωρη συνάντηση με τον Μακάριο, τον οποίο ενημέρωσε προφορικά για τα αποτελέσματα των ελληνοτουρκικών συνομιλιών στην Ζυρίχη. Σε γραπτή δήλωσή του, που δημοσιεύτηκε στις 12.2.1959, ο Αρχιεπίσκοπος εξέφρασε την ικανοποίησή του και συγχάρηκε τον Έλληνα Πρωθυπουργό. Όμως, όταν πήρε στα χέρια του και μελέτησε προσεκτικότερα τα κείμενα των Συμφωνιών, επηρεασμένος και από τις έντονες επικρίσεις μεγάλης μερίδας του ελληνικού Τύπου και την καταδίκη των Συμφωνιών από τον μητροπολίτη Κυρηνείας Κυπριανό, ο Μακάριος διαμήνυσε στον Καραμανλή ότι δεν μπορούσε να προσυπογράψει τις Συμφωνίες, ιδιαίτερα την Συνθήκη Εγγυήσεως. Σε νέα συνάντησή του με τον Καραμανλή εξέφρασε την επιθυμία να διαπραγματευτεί και να προσπαθήσει να βελτιώσει ορισμένα σημεία κατά την διάρκεια της Πενταμερούς Διασκέψεως, την οποίαν είχε συγκαλέσει στο Λονδίνο για τις 17 Φεβρουαρίου ο Βρετανός Πρωθυπουργός. Ο Καραμανλής εξήγησε στον Αρχιεπίσκοπο ότι αυτό δεν μπορούσε να γίνει, επειδή ο Μακμίλαν είχε διαμηνύσει ότι κατά την διάρκεια της Διάσκεψης δεν θα δεχόταν καμιά συζήτηση πάνω σε θέματα για τα οποία είχε επέλθει συμφωνία στην Ζυρίχη. Υπέδειξε στον Μακάριο ότι το μόνο που μπορούσε να κάμει ήταν να συζητήσει κάποια θέματα με την τουρκοκυπριακή αντιπροσωπεία στο περιθώριο της Διάσκεψης. Ο Μακάριος έδειξε ότι πείστηκε.

Η υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου, 19.2.1959

Στις 15.2.1959 ο Μακάριος μετέβη στο Λονδίνο επικεφαλής ελληνοκυπριακής αντιπροσωπείας, για να παραστεί σε πενταμερή Διάσκεψη, στην οποία θα συμμετείχαν επίσης τουρκοκυπριακή αντιπροσωπεία υπό τον Φαζίλ Κουτσιούκ, τουρκική υπό τον υπουργό Εξωτερικών Φατίν Ζορλού, ελληνική υπό τον υπουργό

Εξωτερικών Ευάγγελο Αβέρωφ και αγγλική με επικεφαλής τον υπουργό Εξωτερικών Σέλγουιν Λόιντ. Στο Λονδίνο σύμβουλοι του Μακαρίου, που είχε καλέσει από την Κύπρο, όταν αναλύθηκαν ενώπιόν τους οι Συμφωνίες της Ζυρίχης, προέτρεψαν τον Αρχιεπίσκοπο να μην τις υπογράψει, αν κατά την Διάσκεψη δεν πετύχαινε σημαντικές βελτιώσεις. Ωστόσο οι Τουρκοκύπριοι, με τους οποίους συναντήθηκε ο Αρχιεπίσκοπος στο περιθώριο της Διάσκεψης, απέρριψαν τις προτάσεις του για βελτίωση κάποιων σημείων των Συμφωνιών. Εξάλλου οι σύμβουλοι του Μακαρίου πείσθηκαν από τους Αβέρωφ και Καραμανλή ότι δεν θα ήταν προς το συμφέρον της Κύπρου, αν ενεργούσαν αντίθετα με τις υποδείξεις του Εθνικού Κέντρου. Γι’ αυτό συμβούλεψαν τον Μακάριο, σε περίπτωση που αποτύγχανε να πείσει για την ανάγκη βελτιώσεως των Συμφωνιών, να προχωρήσει στην υπογραφή τους ως είχαν. Κατά την δεύτερη συνεδρία στις 18.2.1959 ο Αρχιεπίσκοπος δεν βρήκε καμιά υποστήριξη από τις άλλες αντιπροσωπείες, ούτε καν από την ελληνική, και έτσι στις 19.2.1959 υπέγραψε τις Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου. Όπως δήλωσε αργότερα, προχώρησε στην υπογραφή τους παρά τα σοβαρά τους μειονεκτήματα για δύο κυρίως λόγους: α) Επειδή ύστερα από μακρούς αιώνες δουλείας η Κύπρος θα αποκτούσε αμέσως την ελευθερία της. β) Επειδή, αν δεν υπέγραφε, η Κύπρος θα διέτρεχε τον κίνδυνο να διχοτομηθεί.

Ο Μακάριος πρώτος πρόεδρος της Δημοκρατίας της Κύπρου

Στο διάστημα που μεσολάβησε από την ημέρα της υπογραφής των Συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου (19.2.1959) ώς τις 16.8.1960, μέρα που η Κύπρος ανακηρύχτηκε σε ανεξάρτητο κράτος, την ευθύνη της διακυβέρνησης κράτησε ο Άγγλος κυβερνήτης σερ Χιου Φουτ. Σχηματίστηκε όμως και μια μεταβατική κυβέρνηση με πρόεδρο τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο και αντιπρόεδρο τον γιατρό Φαζίλ Κουτσιούκ. Στις 13.12.1959 έγιναν οι πρώτες προεδρικές εκλογές, τις οποίες κέρδισε ο Μακάριος με 66,85% έναντι 33,15% του ανθυποψηφίου του Ιωάννη Κληρίδη. Αντιπρόεδρος αναδείχτηκε ο Φαζίλ Κουτσιούκ χωρίς ανθυποψήφιο.

Σε σύντομο χρονικό διάστημα μετά την ανεξαρτησία της η Κύπρος έγινε μέλος σημαντικών διεθνών οργανισμών. Στις 21.9.1960 έγινε το 69ο μέλος του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, στις 13.3.1961 έγινε το 11ο μέλος της Βρετανικής Κοινοπολιτείας και στις 24.5.1961 το 16ο μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης. Παρά την αντίδραση του Κουτσιούκ ο πρόεδρος Μακάριος πήρε μέρος στην

ιδρυτική διάσκεψη του Κινήματος των Αδεσμεύτων στο Βελιγράδι της Γιουγκοσλαβίας (1-6.9.1961) και κατέστησε την Κύπρο μέλος του Κινήματος.

Ωστόσο στην Κύπρο η εφαρμογή ορισμένων προνοιών του Συντάγματος παρουσίαζε σοβαρά προβλήματα. Η ψήφιση νόμου για την λειτουργία ξεχωριστών ελληνικών και τουρκικών Δήμων στις πέντε μεγάλες πόλεις της Κύπρου δεν προχωρούσε. Οι Τούρκοι απαιτούσαν εντός των δικών τους δημοτικών ορίων, τα οποία ήθελαν να καθοριστούν με ακρίβεια, να περιληφθούν και περιοχές στις οποίες κατοικούσαν και Έλληνες και όπου υπήρχαν και σημαντικές ελληνικές περιουσίες. Σ’ αυτό αντιδρούσαν έντονα οι επηρεαζόμενοι Έλληνες κάτοικοι και τα ελληνικά δημαρχεία. Δεν προχώρησε ούτε η δημιουργία Κυπριακού Στρατού. Παρ’ όλο που οι Συμφωνίες δεν το προνοούσαν, οι Τουρκοκύπριοι απαιτούσαν να δημιουργηθούν δύο διαφορετικά τμήματα, ένα ελληνικό και ένα τουρκικό, που να έχουν διαφορετικά στρατόπεδα και διαφορετικές διοικήσεις. Τρίτο σημείο σοβαρής τριβής ήταν η απαίτηση των Τουρκοκυπρίων για άμεση εφαρμογή της πρόνοιας για συμμετοχή τους στην δημόσια υπηρεσία σε ποσοστό 30%. Το 1962 το ποσοστό της συμμετοχής τους είχε ανέλθει στο 25%, αλλά άμεση ικανοποίηση της αξίωσής τους στο ακέραιο αφενός θα δημιουργούσε υπεράριθμο προσωπικό και αφετέρου θα επηρέαζε την απόδοση της δημόσιας υπηρεσίας, επειδή δεν υπήρχαν ακόμη αρκετοί προσοντούχοι Τουρκοκύπριοι.

Για να πιέσουν την ελληνική πλευρά, ώστε να ικανοποιήσει τις πιο πάνω αλλά και άλλες αξιώσεις τους, οι Τουρκοκύπριοι βουλευτές στις 18.12.1961 κάνοντας κατάχρηση του δικαιώματος για χωριστές πλειοψηφίες που τους παρείχαν οι Συνθήκες και το Σύνταγμα εμπόδισαν την ψήφιση νόμου για τον φόρο εισοδήματος στερώντας έτσι το Κράτος από ένα σημαντικότατο πόρο του.

Ο Μακάριος υποβάλλει 13 προτάσεις για αναθεώρηση του Συντάγματος

Η ύπαρξη συνταγματικών διατάξεων που δυσχέραιναν την ομαλή λειτουργία του Κυπριακού Κράτους οδήγησε τον Μακάριο στην απόφαση να ζητήσει την τροποποίησή τους. Σ’ αυτό είχε την υποστήριξη όλων ανεξαιρέτως των πολιτικών δυνάμεων της ελληνικής κοινότητας, καθώς και την ενθάρρυνση του Άγγλου ύπατου αρμοστή στην Κύπρο σερ Άρθουρ Κλαρκ. Στις 30.11.1963 ο πρόεδρος Μακάριος επέδωσε στον αντιπρόεδρο Φαζίλ Κουτσιούκ έγγραφο, με το οποίο

καλούσε την τουρκοκυπριακή ηγεσία σε διαπραγματεύσεις για την τροποποίηση 13 σημείων του Συντάγματος. Το ίδιο έγγραφο δόθηκε και στους πρέσβεις των τριών Εγγυητριών Δυνάμεων στην Λευκωσία. Οι σπουδαιότερες από τις προτεινόμενες τροποποιήσεις απέβλεπαν στην κατάργηση του δικαιώματος βέτο του Προέδρου, του Αντιπροέδρου και των Βουλευτών καθώς και της πρόνοιας για χωριστούς δήμους στις πέντε μεγαλύτερες πόλεις της Κύπρου. Απέβλεπαν επίσης στην συμμετοχή των Τουρκοκυπρίων στην Βουλή, την δημόσια υπηρεσία, την αστυνομία και τον στρατό σε ποσοστό 20% αντί 30% και 40%. Ενώ η πρόταση για διαπραγματεύσεις απευθυνόταν στον Φαζίλ Κουτσιούκ, η Τουρκία υποκαθιστώντας τον Τουρκοκύπριο Αντιπρόεδρο απέρριψε επισήμως τις προτάσεις Μακαρίου στις 6.12.1963.

Η κατάρρευση του ενιαίου δικοινοτικού Κράτους. Η διάσωση της Κυπριακής Δημοκρατίας με το ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας της 4ης Μαρτίου 1964

Στις 21.12.1963 με αφορμή ένα τυχαίο επεισόδιο κοντά στην εκκλησία της Χρυσαλινιώτισσας στην Λευκωσία κατά το οποίο σκοτώθηκαν δύο Τουρκοκύπριοι, ξέσπασαν ένοπλες διακοινοτικές συγκρούσεις στην Λευκωσία, που επεκτάθηκαν και σε άλλα μέρη της Κύπρου. Οι Τουρκοκύπριοι υπουργοί και βουλευτές αποχώρησαν βάσει σχεδίου από την Κυβέρνηση και την Βουλή και απετέλεσαν για την κοινότητά τους ξεχωριστά όργανα εκτελεστικής και νομοθετικής εξουσίας. Οι Τουρκοκύπριοι αστυνομικοί και δημόσιοι υπάλληλοι αποχώρησαν επίσης από τις θέσεις τους και έγιναν όργανα μιας καθαρά τουρκοκυπριακής διοικητικής μηχανής. Οι Τουρκοκύπριοι περιχαρακώθηκαν σε θυλάκους, που, αν και δεν ξεπερνούσαν το 6% του κυπριακού εδάφους, έγιναν αιτία να συντηρηθεί ανοικτό το κυπριακό πρόβλημα ώς το 1974, οπότε το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1974 έδωσε την ευκαιρία στην Τουρκία να εισβάλει και να πραγματοποιήσει τα διχοτομικά της σχέδια.

Εξαιτίας των γεγονότων του Δεκεμβρίου του 1963 η Δημοκρατία της Κύπρου κινδύνευσε να καταποντιστεί. Η Τουρκία απείλησε με στρατιωτική επέμβαση, έστερξε όμως προσωρινά να ανατεθεί η ευθύνη για την κατάπαυση των συγκρούσεων και την προστασία της τουρκικής κοινότητας σε βρετανικό

στρατιωτικό απόσπασμα. Οι Αμερικανοβρετανοί εξάλλου με το Σχέδιο του Βρετανού υπουργού Κοινοπολιτειακών Σχέσεων Ντάνκαν Σαντς και του Αμερικανού υφυπουργού Εξωτερικών Τζώρτζ Μπολ επιχείρησαν να θέσουν υπό τον έλεγχο του ΝΑΤΟ την Κύπρο με την αποστολή νατοϊκών στρατευμάτων στο νησί και την αποδυνάμωση της Κυπριακής Κυβέρνησης. Ο Μακάριος αντιστάθηκε σθεναρά στις πιέσεις τους και οδήγησε το Κυπριακό στο Συμβούλιο Ασφαλείας. Με την σταθερή υποστήριξη του τότε Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ Ου Θάντ, ο οποίος κατά γενική αναγνώριση ήταν προσηλωμένος στις ηθικές αξίες του ΟΗΕ και δεν επηρεαζόταν από την βούληση οποιασδήποτε υπερδύναμης, και με την αμέριστη συμπαράσταση της Κυβερνήσεως του Γεώργιου Παπανδρέου, ο οποίος στις 16.2.1964 είχε καταγάγει περιφανή εκλογική νίκη, το Συμβούλιο Ασφαλείας στις 4 Μαρτίου 1964 εξέδωσε το ψήφισμα 186, το οποίο απέβη σωτήριο για την Δημοκρατία της Κύπρου. Η Κυβέρνηση του προέδρου Μακαρίου, παρ’ όλο που είχαν αποχωρήσει από αυτήν ο αντιπρόεδρος Κουτσιούκ και οι τρεις Τουρκοκύπριοι υπουργοί, αναγνωρίστηκε ως η νόμιμη Κυβέρνηση της Κύπρου. Ήταν μια τεράστια πολιτική επιτυχία του προέδρου Μακαρίου. Έκτοτε η Δημοκρατία της Κύπρου αναγνωρίζεται από όλες τις χώρες του κόσμου, πλην της Τουρκίας, παρ’ όλο που η Κυβέρνηση και η Βουλή έχουν αποκλειστικά ελληνοκυπριακή σύνθεση.

Προσπάθειες για λύση του Κυπριακού

Σύμφωνα με το ψήφισμα της 4ης Μαρτίου 1964 ο Γ. Γ. του ΟΗΕ Ου Θαντ διόρισε ως μεσολαβητή τον Φινλανδό Σακχάρι Τουομιόγια, για να επιδιώξει συμφωνημένη λύση μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Όμως οι Αμερικανοί επιδίωξαν λύση που θα προερχόταν από απευθείας συνεννόηση των Κυβερνήσεων Ελλάδας και Τουρκίας με παραγκωνισμό του Μακαρίου. Διόρισαν γι’ αυτό δικό τους μεσολαβητή, τον Ντην Άτσεσον, που, ενώ φαινομενικά ήταν σύμβουλος του Τουομιόγια, ουσιαστικά τον υποκατέστησε. Ο Άτσεσον διαβουλευόμενος στην Γενεύη ξεχωριστά με τον Έλληνα εκπρόσωπο Δημήτριο Νικολαρεΐζη (αργότερα και με τον Ιωάννη Σωσσίδη) και με τον Τούρκο Νιχάτ Ερίμ υπέβαλε διαδοχικά δύο Σχέδια, στα οποία προτεινόταν η Ένωση του μεγαλύτερου τμήματος της Κύπρου με την Ελλάδα. Ως αντάλλαγμα, σύμφωνα με το πρώτο Σχέδιο, θα παρεχωρείτο στην Τουρκία με πλήρη κυριαρχικά δικαιώματα ολόκληρη η χερσόνησος της Καρπασίας, κάπου 5% του κυπριακού εδάφους, για να εγκαταστήσει εκεί στρατιωτική βάση. Σύμφωνα με το δεύτερο Σχέδιο η κυριότητα της Καρπασίας θα ήταν ελληνική, αλλά θα παρεχωρείτο στην Τουρκία για πενήντα χρόνια με ενοίκιο για στρατιωτική χρήση.

Στους Τουρκοκυπρίους θα παραχωρούνταν ειδικά προνόμια. Οι Τούρκοι δέχτηκαν το πρώτο Σχέδιο, αλλά το απέρριψε ο Έλληνας πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου. Το δεύτερο Σχέδιο το απέρριψαν οι Τούρκοι και το δέχτηκε ο Παπανδρέου. Ο Μακάριος απέρριψε και τα δύο Σχέδια. Είτε κατά κυριαρχίαν είτε με ενοίκιο κατείχαν οι Τούρκοι στρατιωτική βάση στην Καρπασία, οι κίνδυνοι για την Κύπρο θα ήταν εξίσου θανάσιμοι.

Ανεπιτυχώς προσπάθησε και η Κυβέρνηση Στέφανου Στεφανόπουλου να επιτύχει την Ένωση με απευθείας συνομιλίες των υπουργών Εξωτερικών Ιωάννη Τούμπα της Ελλάδας και Ιχσάν Τσαγλαγιαγκίλ της Τουρκίας (Δεκέμβριος 1966). Αλλά και η πρόταση της Κυβέρνησης του Κωνσταντίνου Κόλια, που σχηματίστηκε μετά το πραξικόπημα της χούντας στις 21.4.1967, να παραχωρηθεί κατά κυριαρχίαν στην Τουρκία η βάση της Δεκέλειας με αντάλλαγμα την Ένωση της υπόλοιπης Κύπρου με την Ελλάδα, απορρίφθηκε από την Τουρκία. Η συνάντηση στον Έβρο (9 και 10.9.1967) ελληνικής και τουρκικής αντιπροσωπείας με επικεφαλής τους πρωθυπουργούς Κωνσταντίνο Κόλια και Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ, κατά την οποία υποβλήθηκε η ελληνική πρόταση, κατέληξε σε φιάσκο.

Λύση αδέσμευτης ανεξαρτησίας εισηγήθηκε με έκθεσή του στον Γ. Γ. του ΟΗΕ (26.3.1965) ο νέος μεσολαβητής Γάλο Πλάσα, που διαδέχτηκε τον Τουομιόγια μετά τον θάνατό του τον Σεπτέμβριο του 1964. Ο Πλάσα δικαίωσε πλήρως τις θέσεις που υποστήριξε ο Μακάριος το 1963, όμως οι Τούρκοι απέρριψαν τις εισηγήσεις του ασυζητητί. Αυτές δεν αξιοποιήθηκαν ούτε από την ελληνική πλευρά, επειδή ο Πλάσα απέκλειε ως λύση την Ένωση, όπως και την διχοτόμηση.

Ένεκα του ανέφικτου της Ένωσης ο Μακάριος στρέφεται ξανά σε λύση ανεξαρτησίας.

Χαριστική βολή στην πολιτική αναζήτησης λύσης με βάση την Ένωση έδωσε η αποχώρηση της ελληνικής μεραρχίας από την Κύπρο τον Δεκέμβριο του 1967. Αυτή βρισκόταν στην Κύπρο από το 1964 σταλμένη από την Κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου και με κύρια αποστολή την απόκρουση ενδεχόμενης τουρκικής εισβολής. Είχε αφιχθεί μυστικά στην Κύπρο αλλά με ανοχή των Αμερικανών, οι οποίοι την έβλεπαν ως εχέγγυο κατά της επικράτησης του κομμουνισμού στο νησί και κατά της ανεξέλεγκτης δράσης του προέδρου Μακαρίου, καθώς και ως όργανο επιβολής λύσης, που ενδεχομένως θα συνεφωνείτο μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας

και στην οποία θα αντιδρούσε ο Μακάριος. Την μεραρχία απέσυρε η Κυβέρνηση Κωνσταντίνου Κόλια, στην οποία μετείχε και ο πρωταγωνιστής του πραξικοπήματος της 21ης Απριλίου 1967 Γεώργιος Παπαδόπουλος και άλλοι τρεις πραξικοπηματίες στρατιωτικοί. Αυτό συνέβη μετά την εξουδετέρωση του τουρκικού θυλάκου Κοφίνου – Αγίου Θεοδώρου σε επιχείρηση της Εθνικής Φρουράς στις 15.11.1967, κατά την οποία σκοτώθηκαν 22 Τουρκοκύπριοι. Τότε η Τουρκία απείλησε με εισβολή στην Κύπρο και επίθεση στον Έβρο, αν δεν απομακρυνόταν από την Κύπρο ο στρατηγός Γρίβας και η ελληνική μεραρχία. Ο Σάυρους Βανς, απεσταλμένος του Αμερικανού προέδρου Λίντον Τζόνσον, πίεσε την Ελληνική Κυβέρνηση να ικανοποιήσει την απαίτηση των Τούρκων, για να αποφευχθεί ελληνοτουρκικός πόλεμος. Πέτυχε μάλιστα και την συγκατάθεσή της να διαλυθεί και η κυπριακή Εθνική Φρουρά, πράγμα το οποίο απέτρεψε η σθεναρή αντίσταση του Μακαρίου στις πιέσεις και τις απειλές του Βανς και των Τούρκων.

Οι ενδοκυπριακές συνομιλίες 1968 – 1974

Μετά την απόσυρση της ελληνικής μεραρχίας έγινε φανερό ότι η Ένωση ήταν ανέφικτη ένεκα της σθεναρής εναντίωσης της Τουρκίας. Ο Μακάριος υιοθέτησε τότε την πολιτική του εφικτού, στράφηκε δηλαδή προς την ανεξαρτησία, που ήταν ο μόνη λύση που δεχόταν να συζητήσει η Τουρκία. Η πολιτική αυτή είχε την πλήρη στήριξη της δικτατορικής Κυβέρνησης του Γεώργιου Παπαδόπουλου.

Τον Ιούνιο του 1968 με την συγκατάθεση και της Τουρκίας άρχισαν ενδοκυπριακές συνομιλίες. Την ελληνοκυπριακή πλευρά εκπροσωπούσε ο πρόεδρος της Βουλής Γλαύκος Κληρίδης και την τουρκοκυπριακή ο Ραούφ Ντενκτάς, που είχε διατελέσει πρόεδρος της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης Κύπρου. Ευθύς εξαρχής η τουρκοκυπριακή πλευρά προχώρησε σε πολύ σημαντικές παραχωρήσεις, αφού δέχτηκε τα περισσότερα από τα 13 σημεία του Μακαρίου. Σε αντάλλαγμα όμως επιδίωκε την δημιουργία μιας σχεδόν πλήρως αυτόνομης τουρκοκυπριακής διοίκησης, που να μην ελέγχεται από την κεντρική Κυβέρνηση και την Βουλή των Αντιπροσώπων και με δικαίωμα να θεσπίζει πρωτογενή νομοθεσία. Ο Μακάριος απέκλειε την δημιουργία πλήρως ή σχεδόν πλήρως αυτόνομων τουρκοκυπριακών περιοχών υπό την επίβλεψη και καθοδήγηση ενός τουρκοκυπριακού κεντρικού φορέα τοπικής αυτοδιοίκησης, επειδή αυτό κατά την γνώμη του θα διασπούσε την ενότητα του κράτους, με κίνδυνο να οδηγήσει στην διχοτόμηση. Ένεκα και της εμμονής και των δύο πλευρών στις θέσεις τους οι συνομιλίες κατέληξαν σε

αδιέξοδο τον Σεπτέμβριο του 1971.

Αυτό ξεπεράστηκε τον Ιούνιο του 1972 με τον διορισμό από τις κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας των ειδικών σε συνταγματικά θέματα Μιχαήλ Δεκλερή και Ορχάν Αλντικαστί ως συμβούλων των συνομιλητών Γλαύκου Κληρίδη και Ραούφ Ντενκτάς αντίστοιχα. Χάρη και στο επιστημονικό πνεύμα με το οποίο προσέγγισαν το θέμα της αναθεωρήσεως του κυπριακού Συντάγματος οι Δεκλερής και Αλντικαστί οι ενισχυμένες συνομιλίες παρουσίασαν θεαματική πρόοδο το τελευταίο τρίμηνο του 1972. Όμως ο ισχυρισμός του Κληρίδη ότι τον Σεπτέμβριο ή τον Δεκέμβριο του 1972 ο ίδιος και ο Ντενκτάς κατέληξαν σε συμφωνία, την οποία απέρριψε ο Μακάριος, είναι όλως διόλου ανακριβής. (Γιάννης Κ. Λάμπρου, Ιστορία του Κυπριακού: Τα Χρόνια μετά την Ανεξαρτησία, 1960-2008, σ. 790-800)

Όσοι εμπλέκονταν στις ενισχυμένες ενδοκυπριακές συνομιλίες και ο ίδιος ο Μακάριος ήταν αισιόδοξοι ότι θα επιτυγχανόταν συμφωνία μέσα στο 1973. Τεράστια ευθύνη για την ματαίωση αυτής της προσδοκίας φέρει η παράνομη οργάνωση ΕΟΚΑ Β΄, την οποία ίδρυσε ο στρατηγός Γρίβας, που επανήλθε κρυφά στην Κύπρο στις 31.8.1971. Για να πειθαναγκάσει τον Μακάριο να επανέλθει στην πολιτική της Ένωσης η ΕΟΚΑ Β΄ προέβαινε σε ανατινάξεις αστυνομικών σταθμών και σε άλλες εγκληματικές ενέργειες, καθώς και σε βίαιες επιθέσεις εναντίον των συνομιλιών, με την κατηγορία ότι αυτές θα ενταφίαζαν την Ένωση. Όλα αυτά ενίσχυσαν την δυσπιστία των Τούρκων για τους πραγματικούς στόχους της ελληνικής πολιτικής, με αποτέλεσμα να κωλυσιεργούν και να υπαναχωρούν σε σημεία στα οποία είχε επέλθει συμφωνία. Ωστόσο, παρά τα εμπόδια που παρενέβαλλε πρώτα η ΕΟΚΑ Β΄ και αργότερο ο Δημήτριος Ιωαννίδης, που είχε ανατρέψει με πραξικόπημα στις 23.11.1973 τον Γεώργιο Παπαδόπουλο και είχε επιβάλει δικτατορία πολύ στυγνότερη από την προηγούμενη, οι συνομιλίες σημείωσαν περαιτέρω προόδους. Παραμονές του πραξικοπήματος της 15ης Ιουλίου εναντίον του προέδρου Μακαρίου επιτεύχθηκε συμφωνία και στο τελευταίο σημαντικό θέμα που απέμεινε, δηλαδή την λειτουργία των Δήμων στις πέντε μεγάλες πόλεις της Κύπρου, Όπως μαρτυρεί ο Μιχαήλ Δεκλερής (Κυπριακό 1972-1974: Η Τελευταία Ευκαιρία, σ.272) οι συνομιλίες ουσιαστικά έφτασαν στο αίσιο τέλος τους. Δυστυχώς το πραξικόπημα της χούντας του Δ. Ιωαννίδη κατέστρεψε και τις συνομιλίες και την Κύπρο.

Δολοφονικές απόπειρες εναντίον του Μακαρίου

Μετά την στροφή του Μακαρίου προς την ανεξαρτησία οργανώθηκε εναντίον του σειρά συνωμοσιών με σκοπό την δολοφονία του. Στις 8.3.1970, ενώ το ελικόπτερο με το οποίο ο Μακάριος θα μετέβαινε στο μοναστήρι του Μαχαιρά για να τελέσει το μνημόσυνο του Γρηγόρη Αυξεντίου απογειωνόταν από το προαύλιο της Αρχιεπισκοπής, δέχτηκε καταιγιστικά πυρά από άνδρες που ενέδρευαν στην ταράτσα της Σεβερείου Βιβλιοθήκης του Παγκυπρίου Γυμνασίου, που βρίσκεται απέναντι από την Αρχιεπισκοπή. Ο ίδιος ο Μακάριος δεν τραυματίστηκε, όμως σφαίρες έπληξαν στην κοιλιακή χώρα τον χειριστή του ελικοπτέρου Ελλαδίτη αξιωματικό Ζαχαρία Παπαδογιάννη. Ο Παπαδογιάννης, αν και έτοιμος να λιποθυμήσει, επιστρατεύοντας όλες τις ψυχικές και σωματικές του δυνάμεις, κατόρθωσε να ελέγξει το ελικόπτερο, που έχανε διαρκώς ύψος, και να το προσγειώσει σε στενό άδειο οικόπεδο κοντά στην Αρχιεπισκοπή. Ο Μακάριος μετέφερε τον τραυματισμένο Παπαδογιάννη στο νοσοκομείο, όπου υποβλήθηκε σε σωτήρια χειρουργική επέμβαση. Αργότερα μετέβη με αυτοκίνητο στον Μαχαιρά, όπου τέλεσε το μνημόσυνο του Αυξεντίου. Οι αυτουργοί της δολοφονικής απόπειρας συνελήφθησαν και ομολόγησαν ότι εγκέφαλος της συνωμοσίας ήταν ο Ελλαδίτης διοικητής των Λ.Ο.Κ. Δημήτριος Παπαποστόλου, ο οποίος προσεταιρίστηκε και τον πρώην υπουργό Εσωτερικών και Αμύνης Πολύκαρπο Γεωργκάτζη. Ο Παπαποστόλου ανήκε στον κύκλο του Ιωαννίδη, ο οποίος τέσσερα χρόνια αργότερα διέταξε το πραξικόπημα εναντίον του Μακαρίου στις 15.7.1974. Απόπειρες ή και σχέδια δολοφονίας του Αρχιεπισκόπου έγιναν και από την ΕΟΚΑ Β΄ χωρίς επιτυχία.

Το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1974

Αμέσως μετά τον θάνατο του Γρίβα (27.1.1974) ο Αρχιεπίσκοπος πρόσφερε γενική αμνηστία σε όλους τους καταδίκους, υποδίκους και καταζητουμένους της ΕΟΚΑ Β΄ και εφάρμοσε και άλλα μέτρα ειρήνευσης του νησιού. Όμως ο «αόρατος δικτάτορας» της Ελλάδας ταξίαρχος Δημήτριος Ιωαννίδης αποφασισμένος να ανατρέψει τον Μακάριο έθεσε υπό τον έλεγχό του την ΕΟΚΑ Β΄ και έδωσε οδηγίες να συνεχιστεί και να ενταθεί ο πόλεμος φθοράς κατά του Κυπρίου Προέδρου. Όπως ομολόγησαν αργότερα οι στρατηγοί Φαίδων Γκιζίκης και Γρηγόριος Μπονάνος, οι οποίοι συναποφάσισαν το πραξικόπημα μαζί με τον ταξίαρχο Δημήτριο Ιωαννίδη

και τον αρχηγό του Γενικού Επιτελείου Στρατού Ανδρέα Γαλατσάνο, το πραξικόπημα τους απασχολούσε από τον Μάρτιο του 1974. Μόλις τον Ιούνιο όμως ο Ιωαννίδης κατόρθωσε να κάμψει τους δισταγμούς τους με την διαβεβαίωση ότι είχε αποσπάσει την έγκριση των Αμερικανών.

Το πραξικόπημα εκδηλώθηκε στις 15 Ιουλίου 1974, ώρα 8.20΄ π.μ., με επίθεση τεθωρακισμένων και ανδρών των Λ.Ο.Κ. εναντίον του προεδρικού μεγάρου. Ο Μακάριος κατόρθωσε να διαφύγει, προτού ολοκληρωθεί η περικύκλωση του προεδρικού και να μεταβεί αρχικά στο μοναστήρι του Κύκκου και απ’ εκεί στην Πάφο. Από τοπικό ραδιοσταθμό κάλεσε τον λαό να προβάλει αντίσταση. Όμως η διαφαινόμενη επικράτηση του πραξικοπήματος τον ανάγκασε να καταφύγει στην βρετανική βάση του Ακρωτηρίου, απ’ όπου με βρετανικό αεροπλάνο μετέβη αρχικά στην Μάλτα και απ’ εκεί στο Λονδίνο, όπου έγινε δεχτός ως αρχηγός κράτους. Στις 19.7.1974 μετέβη στην Νέα Υόρκη και σε ομιλία του στο Συμβούλιο Ασφαλείας, όπου είχε καταθέσει προσφυγή, κατηγόρησε την χούντα των Αθηνών για εισβολή στην Κύπρο και απεύθυνε την δραματική έκκληση: «Καλώ τα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας να καταβάλουν κάθε δυνατή προσπάθεια, ώστε να τεθεί ένα τέλος στην ανώμαλη κατάσταση που δημιουργήθηκε με το πραξικόπημα των Αθηνών. Καλώ το Συμβούλιο Ασφαλείας να κάνει χρήση όλων των τρόπων και μέσων που διαθέτει, ώστε να αποκατασταθούν χωρίς καθυστέρηση η συνταγματική τάξη και τα δημοκρατικά δικαιώματα του λαού της Κύπρου.» Ο ισχυρισμός ότι ο Μακάριος κάλεσε την Τουρκία ή γενικότερα τις Εγγυήτριες Δυνάμεις να επέμβουν αποτελεί αναίσχυντο ψεύδος.

Το πραξικόπημα υπήρξε η καταστροφή της Κύπρου. Με το πραξικόπημα ανατράπηκε η νόμιμη Κυβέρνηση, καταλύθηκε η συνταγματική τάξη και η Τουρκία με πρωθυπουργό τον Μπουλέντ Ετσεβίτ και αντιπρόεδρο της Κυβέρνησης τον ισλαμιστή Νετσμετίν Ερμπακάν βρήκε την ουρανοκατέβατη ευκαιρία να επέμβει.

Η τουρκική εισβολή

Εκμεταλλευόμενη την παγκόσμια κατακραυγή κατά της ελληνικής χούντας και εξαπατώντας την διεθνή κοινότητα με την δικαιολογία ότι η στρατιωτική της επέμβαση στόχευε στην αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης σύμφωνα με το άρθρο 4 της Συνθήκης Εγγυήσεως η Τουρκία μπόρεσε να εισβάλει, χωρίς να επισύρει την καταδίκη καμιάς άλλης χώρας πλην της Ελλάδας. Η εισβολή άρχισε

τις πρωινές ώρες της 20ής Ιουλίου 1974 με απόβαση στο Πέντε Μίλι κοντά στην Κερύνεια και με ρίψεις αλεξιπτωτιστών και πολεμοφοδίων στους πιο νευραλγικούς τουρκοκυπριακούς θυλάκους. Τις πρώτες ώρες της εισβολής, που ήταν και οι κρισιμότερες, οι Τούρκοι δεν συνάντησαν την παραμικρή αντίσταση, επειδή η πραξικοπηματική ηγεσία στην Κύπρο πήρε διαταγή από την στρατιωτική ηγεσία της Ελλάδας να δείξει αυτοσυγκράτηση. Στις 22.7.1974 οι Τούρκοι ορμώμενοι από το προγεφύρωμά τους στο Πέντε Μίλι χάρη στην συντριπτική υπεροπλία τους και παρά την ηρωική αντίσταση της Εθνικής Φρουράς κατέλαβαν την Κερύνεια και μέσω του τουρκικού θυλάκου Αγίρτας – Κιόνελι εισήλθαν στον τουρκικό τομέα της Λευκωσίας. Την ίδια μέρα με απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας κηρύχτηκε εκεχειρία. Ζητήθηκε επίσης από τις τρεις Εγγυήτριες Δυνάμεις να αρχίσουν διαπραγματεύσεις για λύση του Κυπριακού. Αυτές διεξήχθησαν μεταξύ 25 Ιουλίου και 14 Αυγούστου 1974. Σ’ όλο αυτό το διάστημα τα τουρκικά στρατεύματα παραβιάζοντας την εκεχειρία καταλάμβαναν νέα εδάφη και αποβίβαζαν νέες δυνάμεις και στρατιωτικό υλικό. Στις 14.8.1974 ανέλαβαν μεγάλης κλίμακας στρατιωτική επιχείρηση και μέχρι τις 16.8.1974, που έγινε κατάπαυση του πυρός με απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας, κατέλαβαν το 37% του κυπριακού εδάφους. Εφαρμόζοντας παλιά διχοτομικά σχέδιά τους οι Τούρκοι ανάγκασαν 165.000 Έλληνες, που διέμεναν στις κατακτημένες περιοχές της βόρειας Κύπρου, να καταφύγουν πρόσφυγες στις ελεύθερες περιοχές. Τα σπίτια και τις περιουσίες τους σφετερίστηκαν 45.000 Τουρκοκύπριοι, που με απαίτηση της Τουρκίας μετακινήθηκαν από τις ελεύθερες στις ελεγχόμενες από τον τουρκικό στρατό περιοχές, καθώς και 200.000 έποικοι από την Τουρκία. Έχοντας εμπεδώσει τα τετελεσμένα οι Τουρκοκύπριοι στις 15.11.1983 ανακήρυξαν το κατεχόμενο τμήμα της Κύπρου σε ανεξάρτητο κράτος, το οποίο όμως δεν αναγνωρίζεται από καμιά χώρα πλην της Τουρκίας.

Η επάνοδος του Μακαρίου στην Κύπρο και οι προσπάθειές του για λύση του Κυπριακού

Παρά την έντονη αντίδραση του Αμερικανού Υπουργού Εξωτερικών Χένρι Κίσινγκερ, ο Μακάριος επέστρεψε στην Κύπρο στις 7.12.1974. Από εξώστη της Αρχιεπισκοπής, βαριά τραυματισμένο από πυροβόλα των πραξικοπηματιών, ο Μακάριος προσφώνησε τεράστια πλήθη λαού και πρόσφερε γενική αμνηστία σε όλα τα μέλη της ΕΟΚΑ Β΄ και στους πραξικοπηματίες, που τον είχαν πολεμήσει. Ο λαός

έτρεφε φρούδες ελπίδες ότι ο Μακάριος θα μπορούσε να μεταβάλει την κατάσταση και να επαναφέρει τους πρόσφυγες στα σπίτια τους. Ωστόσο η Τουρκία παρά τα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας και της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, που την καλούσαν να αποσύρει τα κατοχικά στρατεύματα και να επιτρέψει την ταχεία και ασφαλή επιστροφή των προσφύγων στα σπίτια και τις περιουσίες τους, ακόμη και παρά το εμπάργκο όπλων που επέβαλε σε βάρος της το αμερικανικό Κογκρέσο, προχωρούσε στην εμπέδωση των τετελεσμένων της εισβολής.

Με υποδείξεις Αμερικανών και επειγόμενος για εξεύρεση λύσης που θα επέτρεπε την επιστροφή όσο το δυνατόν περισσότερων προσφύγων στις εστίες τους ο Μακάριος δέχτηκε ομοσπονδιακό σύστημα διακυβέρνησης, το οποίο απέρριπτε προ της εισβολής. Η υποχώρηση αυτή κωδικοποιήθηκε σε μια συμφωνία τεσσάρων αρχών, που προέκυψε ύστερα από δύο συναντήσεις υψηλού επιπέδου του προέδρου Μακαρίου και του Τουρκοκύπριου ηγέτη Ραούφ Ντενκτάς στις 27.1. και 12.2.1977 στην παρουσία του Γ.Γ. του ΟΗΕ Κουρτ Βαλντχάιμ. Το πρώτο σημείο της συμφωνίας ανέφερε: «Επιζητούμε μια ανεξάρτητη, αδέσμευτη, δικοινοτική, ομόσπονδη Δημοκρατία.» Με επιμονή του Μακαρίου αποφεύχθηκαν σ’ αυτή την διατύπωση οι όροι «διπεριφερειακή» ή «διζωνική», η οποία εξυπονοεί την ύπαρξη κρατικών και όχι απλώς διοικητικών συνόρων μεταξύ των ομόσπονδων περιοχών. Όμως στην πραγματικότητα όλες οι συνομιλίες που ακολούθησαν από τότε μέχρι και σήμερα διεξάγονται στην βάση της διζωνικής ομοσπονδίας, όπως απαιτούν οι Τούρκοι και όπως προνοούν ψηφίσματα των Ηνωμένων Εθνών. Αν και η ελληνική πλευρά αποδέχτηκε την διζωνική ομοσπονδία οι Τούρκοι δεν προέβησαν σε καμιά σοβαρή και λογική παραχώρηση, παρά τις περί του αντιθέτου διαβεβαιώσεις των Αμερικανών προς τον Κύπριο Πρόεδρο. Γι’ αυτό ο Μακάριος, πριν πεθάνει, κάλεσε τον λαό σε μακροχρόνιο αγώνα για διεκδίκηση των δικαίων του.

Ο πρώτος πρόεδρος της Δημοκρατίας της Κύπρου αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ΄ πέθανε από καρδιακή προσβολή στις 3.8.1977 σε ηλικία 64 ετών. Σύμφωνα με επιθυμία του τάφηκε στην τοποθεσία Θρονί κοντά στο Μοναστήρι της Παναγίας του Κύκκου. Τον διαδέχτηκε ο κατέχων το αξίωμα του Προέδρου της Βουλής Σπύρος Κυπριανού.

Κρίσεις για την προσωπικότητα και την διακυβέρνησή του

Ο Μακάριος υπήρξε η μεγαλύτερη ηγετική φυσιογνωμία της Κύπρου και ένας από τους σημαντικότερους ηγέτες του ευρύτερου ελληνισμού. Βρετανοί ιστορικοί, μέλη της Ακαδημίας Ιστορικών Μελετών του Λονδίνου, το 1984 χαρακτήρισαν τον Μακάριο ως έναν από τους τέσσερις μεγαλύτερους πολιτικούς του 20ού αιώνα μαζί με τους Γουίνστον Τσέρτσιλ της Αγγλίας, Τζων Κένεντι της Αμερικής και Μαχάτμα Γκάντι της Ινδίας.[1] Εγκωμιαστική για τον Μακάριο είναι η διάσημη Ιταλίδα δημοσιογράφος Οριάνα Φαλάτσι: «Είναι από τους λίγους αρχηγούς κρατών που αξίζει τον κόπο να σηκωθείς, αν όχι και να γονατίσεις στο πέρασμά τους. Γιατί είναι από τους λίγους που έχουν μυαλό. Και εκτός από μυαλό έχει και θάρρος. Και εκτός από θάρρος έχει και αίσθηση χιούμορ, ανεξαρτησία σκέψης , αξιοπρέπεια. Μια αξιοπρέπεια σχεδόν βασιλική, που ένας Θεός ξέρει από πού προέρχεται. Είναι γιος αγράμματου βοσκού και φύλαγε και ο ίδιος πρόβατα, μέχρι που έγινε δώδεκα χρονών.»[2] Απροσδόκητη είναι η κρίση του Κωνσταντίνου Καραμανλή, όπως την παρουσιάζει ο Παύλος Τζερμιάς, ο οποίος έγραψε: «Σε ιδιωτικές συνομιλίες του ο Κωνσταντίνος Καραμανλής δεν ήταν φειδωλός σε κριτική κατά της πολιτικής του Μακαρίου. Αναγνώριζε ωστόσο το θάρρος του. Και μια φορά, όταν τον ρώτησα ποιος ήταν κατά την γνώμη του ο μεγαλύτερος σύγχρονος Έλληνας πολιτικός, μου είπε: “Ο Μακάριος”.»[3] Υπάρχουν πολλές άλλες κριτικές για τον Μακάριο, θετικές οι πιο πολλές αλλά και αρνητικές, τόσο Κυπρίων όσο και ξένων.

Πάντως η αποδοχή και η υποστήριξη που είχε από τον λαό ήταν ευρύτατη και παρόμοιά της δεν μπόρεσε να πλησιάσει κανένας από τους διαδόχους του. Ο λαός τον περιέβαλλε με την εμπιστοσύνη του, διότι υπερασπιζόταν με σθένος τα δίκαιά του, χωρίς να υποχωρεί στις πιέσεις και τους εκφοβισμούς των ισχυρών. Η υπερήφανη στάση του γέμιζε και τον λαό με υπερηφάνεια. Το μεγάλο κύρος του παγκοσμίως ήταν ένας άλλος λόγος, για τον οποίο τον εμπιστευόταν ο λαός. Ιδιαίτερα μεγάλη ήταν η εκτίμηση που απολάμβανε μεταξύ των Αδεσμεύτων. Ο Δημήτρης Κοσμαδόπουλος, που ήταν πρέσβης της Ελλάδας στο Αλγέρι, όταν συνήλθε εκεί η Διάσκεψη Κορυφής των Αδεσμεύτων, άφησε την εξής μαρτυρία: «Από εβδομάδες πριν, σ’ όλες τις συνομιλίες μου με τους ντόπιους και με συναδέλφους μου από αδέσμευτες χώρες, είχα διαπιστώσει το κλέος που έχει [ο Μακάριος] στα μάτια όλου αυτού του κόσμου. Επιζών από την εποχή των μεγάλων τενόρων της Μπαντούγκ κατέλαβε στην πορεία του Κινήματος θέση τιμώμενου και ακουόμενου μέλους ασύγκριτη με το ειδικό βάρος της μικρής Κυπριακής Δημοκρατίας. Λένε συχνά ότι η ανεξάρτητη Κύπρος μιλάει με την φωνή μιας δεύτερης Ελλάδας. Κάτι τέτοιο είναι πολύτιμο, ιδιαίτερα στις παρούσες γνωστές περιστάσεις. Ως Έλληνας κρυφοκαμάρωνα για όλα τα δείγματα τιμής που επιδαψίλευσαν στον Μακάριο οι ομόλογοί του.»[4] Με την υποστήριξη των Αδεσμεύτων αλλά και των χωρών του Ανατολικού Συνασπισμού η Κύπρος στην

διαμάχη της με την Τουρκία κέρδιζε στον ΟΗΕ ευνοϊκά ψηφίσματα, που την εποχή εκείνη είχαν μεγάλη βαρύτητα και ενίσχυαν διεθνώς την κρατική υπόσταση και την ασφάλεια της Κυπριακής Δημοκρατίας. Αλλά και μεταξύ ηγετών του Δυτικού Κόσμου έχαιρε μεγάλης εκτιμήσεως ο Μακάριος. Ιδιαίτερα μεγάλες τιμές επιδαψίλευσε σ' αυτόν ο Αμερικανός πρόεδρος Τζων Κένεντι, όταν ο Μακάριος επισκέφτηκε την Αμερική τον Ιούνιο του 1962.

Τα μεγάλα ηγετικά προσόντα του Μακαρίου φάνηκαν ιδιαίτερα στις μεγάλες κρίσεις του Κυπριακού, τις οποίες χειρίστηκε με ψυχραιμία και αποφασιστικότητα. Η κρίση του Δεκεμβρίου του 1963, που είχε ως αποτέλεσμα την κατάρρευση των Συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου, ξεπεράστηκε με τον θρίαμβο του ψηφίσματος της 4ης Μαρτίου 1964 του Συμβουλίου Ασφαλείας. Με το ψήφισμα εκείνο η Κυβέρνηση του προέδρου Μακαρίου, παρ' όλο που είχαν αποχωρήσει από αυτήν ο αντιπρόεδρος Κουτσιούκ και οι τρεις Τουρκοκύπριοι υπουργοί, αναγνωρίστηκε ως η νόμιμη Κυβέρνηση της Κύπρου. Έκτοτε η Δημοκρατία της Κύπρου αναγνωρίζεται από όλες τις χώρες του κόσμου πλην της Τουρκίας, παρ' όλο που η Κυβέρνηση και η Βουλή έχουν αποκλειστικά ελληνοκυπριακή σύνθεση. Εξάλλου η κρίση της Κοφίνου τον Νοέμβριο του 1967, που είχε ως αποτέλεσμα την απομάκρυνση της Ελληνικής Μεραρχίας από την στρατιωτική Κυβέρνηση της Ελλάδας που προέκυψε από το στρατιωτικό πραξικόπημα της 21ης Απριλίου 1967, ξεπεράστηκε με τις ενδοκυπριακές συνομιλίες. Αυτές, όπως βεβαιώνει ο Μιχαήλ Δεκλερής, παραμονές του πραξικοπήματος είχαν φτάσει στο αίσιο τέρμα τους, αφού είχε επιτευχθεί συμφωνία ακόμη και στο θέμα των Δήμων των πέντε μεγάλων πόλεων της Κύπρου, που στάθηκε η αφορμή της διένεξης μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Το πραξικόπημα κατέστρεψε και τις συνομιλίες και την Κύπρο. Χωρίς την ΕΟΚΑ Β΄ και προπαντός χωρίς το πραξικόπημα το Κυπριακό θα είχε λυθεί κατ' ευχήν το 1973 ή το 1974, οι αγώνες του Μακαρίου θα είχαν ευοδωθεί, και τόσο οι Έλληνες όσο και οι Τούρκοι της Κύπρου, θα ζούσαν ευτυχισμένοι σε μια ευημερούσα Κύπρο.

Η διακυβέρνηση Μακαρίου έχει να επιδείξει σημαντικά επιτεύγματα και στο εσωτερικό. Μια σε μεγάλο βαθμό χρηστή διοίκηση και μια συνετή και επιτυχής διαχείριση των κρατικών εσόδων θεμελίωσαν μια τόσο ισχυρή οικονομία, ώστε αυτή άντεξε ακόμη και στην λαίλαπα της τουρκικής εισβολής. Φτάνει να σημειωθεί ότι η κυπριακή λίρα δεν χρειάστηκε τότε να υποτιμηθεί. Αυτός ήταν ο κύριος λόγος για τον οποίο, παρά την απώλεια μεγάλου μέρους των πλουτοπαραγωγικών πόρων, η οικονομία της Κύπρου λίγα χρόνια μετά την καταστροφή σημείωσε τόσο σημαντική άνοδο, ώστε όλοι να μιλούν για οικονομικό θαύμα.

Πολύ μεγάλη είναι η προσφορά του Μακαρίου και στην Εκκλησία της Κύπρου και στην ορθόδοξη ιεραποστολή.

Ο Μακάριος δεν ήταν μόνο βαθύτατα χριστιανός. Ήταν και βαθύτατα Έλλην, και ας τον κατηγορούν ότι υποδαύλισε τον ανθελληνισμό στην Κύπρο. Στην ανυπόστατη αυτή κατηγορία αρκεί να αντιταχθεί το γεγονός ότι, αν και η Κύπρος ως ανεξάρτητο Κράτος έπρεπε να έχει δικό της εθνικό ύμνο, χάρη στον Μακάριο εθνικός της ύμνος μέχρι σήμερα είναι ο ελληνικός.

Ο Μακάριος είναι τραγική μορφή, διότι το τέρμα των αγώνων και της ζωής του συνέπεσαν με την τραγωδία της Κύπρου. Κρίνεται γι' αυτό αρνητικά από κάποιους, ιδίως από τους απολογητές της ΕΟΚΑ Β΄ και του πραξικοπήματος, οι οποίοι υποστηρίζουν ότι η καταστροφή της Κύπρου οφείλεται στους λανθασμένους χειρισμούς του. Η κατηγορία είναι άδικη, διότι η Κύπρος καταστράφηκε από το πραξικόπημα, το οποίο αποτελεί το μεγαλύτερο έγκλημα και την μεγαλύτερη προδοσία στην ελληνική Ιστορία. Και καταστράφηκε την στιγμή που οι αγώνες του Μακαρίου έφθαναν στο αίσιο τέλος τους. Οι αβάσταχτες ευθύνες του δικτάτορα Δημήτριου Ιωαννίδη και των χουντικών συνεργατών του, που οργάνωσαν και εκτέλεσαν το πραξικόπημα, με κανένα τρόπο δεν μπορούν να μεταφερθούν στον Μακάριο. Η Κύπρος καταστράφηκε, όταν ο Μακάριος εκδιώχθηκε από την Κύπρο και την εξουσία κατέλαβαν εκείνοι που ανέτρεψαν την νόμιμη κυβέρνηση της Κύπρου. Αυτοί όχι μόνο έδωσαν την ουρανοκατέβατη ευκαιρία στην Τουρκία να εισβάλει, αλλά και δεν πήραν τα ενδεδειγμένα μέτρα για να την αποκρούσουν. Με τον Μακάριο στην εξουσία η καταστροφή θα είχε αποφευχθεί και όλοι οι κάτοικοι του νησιού θα απολάμβαναν τα αγαθά της ειρήνης σε μια ευημερούσα Κύπρο.

Επιλογή βιβλιογραφίας

Αβέρωφ – Τοσίτσας, Ιστορία Χαμένων Ευκαιριών, τ. 1, 2. Εστία, Αθήνα 1982
Άπαντα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, τ. Α΄ – ΙΓ΄ (Επιμέλεια: Νέαρχος Νεάρχου). Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, Λευκωσία.
Βενιζέλος, Κώστας, Ιγνατίου Μιχάλης, Τα Μυστικά Αρχεία του Κίσιντζερ. Α.Α.

Λιβάνης, Αθήνα 2002.
Γρίβας-Διγενής, Γεώργιος, Απομνημονεύματα Αγώνος ΕΟΚΑ. Ίδρυμα Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή, Αθήνα 1984 (2η έκδοση).
Δεκλερής, Μιχαήλ, Κυπριακό 1972-1974: Η Τελευταία Ευκαιρία. Αθήνα, 1981.
Δυμιώτου, Στέλλα, Μακάριος Γ΄, ο Εθνικός Αγωνιστής και Ηγέτης. Υπουργείο Παιδείας Κύπρου, Λευκωσία 1980.
Ηλιάδης, Ντίνος, Ο Άνθρωπος Μακάριος. Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, Λευκωσία, 2013.
Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ (εκδότης), Για τα 100 Χρόνια από τη Γέννηση του Εθνάρχη Μακαρίου Γ΄(1913-1977). Λευκωσία, 2014.
Κληρίδης, Γλαύκος, Η Κατάθεσή μου, τ. 1, 2, 3, 4. Αλήθεια, Λευκωσία, 1988 – 1991.
Κρανιδιώτης, Γ. – Τσαλακός Γ., Ο Μακάριος όπως τον Είδαν. Μετόπη, Αθήνα 1980.
Κρανιδιώτης, Νίκος, Δύσκολα Χρόνια. Εστία, Αθήνα 1981.
Κρανιδιώτης, Νίκος, Ανοχύρωτη Πολιτεία, τ.1, 2. Εστία, Αθήνα, 1985.
Λάμπρου, Γιάννης Κ., Ιστορία του Κυπριακού: Τα Χρόνια μετά την Ανεξαρτησία, 1960-2008. Πάργα, Αθήνα, 2008.
Markides, Diana Weston, Cyprus 1957-1963: From Colonial Conflict to Constitutional Crisis. Minneapolis – Minnesota, 2001. Και σε μετάφραση της Ελένης Μόλισον και τίτλο: Κύπρος 1957-1963. Μεσόγειος, Αθήνα, 2009.
Mayes, Stanley, Makarios:A Biography. St. Martins Press, New York 1981.
Μπιράντ, Μεχμέτ Αλί (μετάφραση Κ. Χατζηβγέρης), Παζαρέματα. Ιωάννης Φλώρος, Αθήνα, 1985.
Μπίτσιος, Δημήτρης, Κρίσιμες Ώρες. Εστία, Αθήνα, χ.χ.
Μυρτιώτης, Πάνος Ι., Μακάριος: Από το Χωριό Παναγιά στο θρόνο του Αποστόλου Βαρνάβα. Λευκωσία, 1976.
– Μακάριος: Το Φλογερό Ράσο, Λευκωσία, 1977.

– Μακάριος: Ο Μεγάλος Δρόμος. Λευκωσία, 1978.

Παπαγεωργίου, Σπύρος, Από την Ζυρίχην εις τον Αττίλαν, τ. 1, 2, 3. Λαδιάς, Αθήνα, 1980.
– Μακάριος: Πορεία διά Πυρός και Σιδήρου. Γ. Λαδιάς, Αθήνα, 1976.

Παυλίδης, Άντρος, Μακάριος, τ. 1, 2. Χρ. Ανδρέου, Λευκωσία, 1981.
Ριζάς, Σωτήρης, Ένωση, Διχοτόμηση, Ανεξαρτησία: Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Βρετανία στην Αναζήτηση Λύσης για το Κυπριακό 1963-1967. Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2000.
Το Κυπριακό στη Βουλή των Ελλήνων, τ. Γ΄, 1959-1967, τ. Δ΄ 1974-1989.
Εκδότης: Βουλή των Ελλήνων. Αθήνα, 1996.

Χατζηαργύρης, Κώστας, Ο Μακάριος και οι Σύμμαχοί του. (Συλλογικό έργο

μαζί με τους Α. Γ. Ξύδη και Σπύρο Λιναρδάτο). Gutenberg, Αθήνα 1974.

Χατζηβασιλείου, Ευάνθης, Το Κυπριακό Ζήτημα 1878-1960: Η Συνταγματική Πτυχή. Αθήνα, 1998.
Χριστοδουλίδης, Νίκος, Τα Σχέδια Λύσης του Κυπριακού (1948-1978). Καστανιώτης, Αθήνα, 2009.
Χριστοδούλου, Μιλτιάδης, Η Πορεία μιας Εποχής. Ι. Φλώρος, Αθήνα, 1996.
Vanezis, P. N., Makarios: Pragmatism vs Idealism. Abelard-Schuman, Nicosia 1974.

– Makarios: Life and Leadership. Abelard-Schuman, Nicosia 1979.

[1] Είδηση σε αθηναϊκές εφημερίδες, 21.5.1984. Βλέπε: Πλουτής Σέρβας, Ευθύνες, τ. Γ΄, σ.382.

[2] Οριάνα Φαλάτσι, Συνάντηση με την Ιστορία (μετάφραση: Έρη Κανδρή). Πάπυρος, Αθήνα 1976, σ.524.

[3]Παύλος Τζερμιάς, Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας, τ.2. Libro, Αθήνα 2001, σ.803.

[4] Κοσμαδόπουλος, Δημήτρης, Οδοιπορικό ενός πρέσβη στην Άγκυρα 1974 -1976. Ελληνική Ευρωεκδοτική, Αθήνα 1988, σ.11.